

20-Mart, 2026-yil

**ICHKI ISHLAR ORGANLARI TEZKOR BO‘LINMALARI TOMONIDAN
KIBERMAKONDA SODIR ETILAYOTGAN GIYOHVANDLIK VA PSIXOTROP
VA SINTETIK MODDALARGA QARSHI KURASHISHNING AHAMIYATI**

Ashurov Otabek Ummatillayevich

*O‘zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi Tezkor qidiruv faoliyati kafedrasida katta
o‘qituvchisi, mayor*

E-mail: otabekashurovv@gmail.com

G‘aybullayev Sardor G‘ayratovich

IIV Akademiyasi 2-o‘quv kursi 203-guruh kursanti

Annotatsiya: *Zamonaviy jinoiy tendensiyalar shuni ko‘rsatadiki, global internet tarmog‘idan giyohvand vositalarni tarqatish usuli sifatida tobora ko‘proq foydalanilmoqda. Maqolada global internet tarmog‘i orqali giyohvand vositalarning noqonuniy aylanishi bilan bog‘liq jinoyatlar bo‘yicha odatiy tergov harakatlari orqali ko‘rib chiqilgan. Jahon internet tarmog‘i orqali amalga oshirilayotgan giyohvandlik vositalarining noqonuniy aylanishining xususiyatlari tahlil qilingan. AQSh, Xitoy, Chexiya va Niderlandiya tajribasi tahlil qilingan. Global internet tarmoqlari orqali narkotik moddalarning noqonuniy aylanishi bilan bog‘liq jinoyatlarni tergov qilish samaradorligini oshirish bo‘yicha tavsiyalar berilgan.*

Kalit so‘zlar: *jinoyatlarni tergov qilish, Birlashgan Millatlar Tashkiloti, Narkotiklarni nazorat qilish xalqaro kengashi, giyohvand moddalar savdosi, global internet tarmoqlari, giyoxvand vositalarini tergov qilish taktikalari.*

KIRISH

Giyohvand vositalarga qarshi kurash bo‘yicha butun dunyo hozirda boshi qotgan bu zahri qotil hozirda bir oila, balki bir dunyoga aylanib bormoqda. Ayni paytda dunyoda 275 millionga yaqin odam muntazam ravishda giyohvand moddalarni iste‘mol qiladi - bu 2022-yildan 2010-yilga nisbatan 22 foizga ko‘pdir. Ularning 36 milliondan ortig‘i giyohvandlikdan aziyat chekmoqda. Bojxona organlari tomonidan ularni noqonuniy aylanuviga qarshi kurash dolzarb muommolardan bo‘lib kelmoqda. Virtual maydonda har qanday jinoiy faoliyat kiber jinoyatchilik hisoblanadi. Ayrim kiber jinoyatlarda kompyuterlarga yoki boshqa qurilmalarga ularni ishdan chiqarish maqsadida bevosita hujumlar amalga oshiriladi. Boshqa kiber jinoyatchilar kompyuterlar zararli dasturiy kodlarni tarqatish, noqonuniy ma‘lumotlar olish, firibgarlik maqsadida shaxsiy ma‘lumotlarni o‘g‘irlash maqsadida foydalaniladi. Demak, kiber jinoyatlar – jinoyatning komponenti sifatida (Internet tarmog‘i yoki boshqa kompyuter tarmog‘idan foydalanib) uzog‘ masofadan sodir etilgan jinoyatlar tushuniladi.

Kiber jinoyatlarning quyidagi ikki toifasini ajratish mumkin:

–zo‘ravonlik, yoki boshqa potentsial xavfli (jismoniy zo‘ravonlik xavfi, kiber-terror, bolalar pornografiyasi, kiberekstremizm, kiberterrorizm);

–zo‘ravonlik ishlatilmaydigan jinoyatlar (kiber-kosmosga kirishga urinish, Internet tarmog‘idan foydalanish orqali narkotik vositalarning noqonuniy aylanishi, kiber o‘g‘rilik,

kiber-firibgarlik, internet tarmog‘idagi turli hil reklamalar, internet qimor o‘yinlari, internet orqali kiber pullarini almashtirish va boshqa kiber jinoyatlar).

O‘zbekiston Respublikasida giyohvandlik vositalarining noqonuniy aylanmasi yildan-yilga ko‘payib, o‘zgarib, yangi shakllarga ega bo‘lmoqda. Ta’kidlash joizki, giyohvandlik vositalari, psixotrop va kuchli ta’sir qiluvchi moddalarni tarqatish uchun global Internet tarmog‘idan foydalanilmoqda. Bugungi kunda maxsus tashkil etilayotgan saytlar yoshlar muhitiga kirib borib tez muddatda ommalashmoqda. Giyohvand moddalarning global internet orqali tarqalishini tekshirish jinoyatchining shaxsiga, predmeti, tarqalish usuliga ko‘ra o‘ziga xos xususiyatlarga ega. Bunday jinoyatlarni tergov qilishda shuni hisobga olish kerakki, internet tarmog‘i orqali amalga oshirilayotgan giyohvandlik vositalarining noqonuniy aylanishi bilan bog‘liq jinoyatlar, asosan, yoshlar tomonidan giyohvandlik vositalari, psixotrop va kuchli ta’sir etuvchi moddalar bilan bog‘liq holda sodir etilmoqda. Giyohvand moddalar va kuchli ta’sir etuvchi moddalarni mushak massasini keskin oshirish va sport faoliyatini yaxshilash uchun Internet orqali tarqatish holatlari tez-tez uchrab turadi. Giyohvand vositalarini sotayotgan shaxslarni ushlab qolishda ularning yoshlari “internet profillari” da har doim ham to‘g‘ri ko‘rsatilmaydi shuning uchun tezkor tuzilmalardan giyohvandlik vositalarini sotayotgan shaxsni aniqlash uchun global internet tarmog‘i orqali giyohvand vositalarini olish yo‘llari va vositalarini aniqlash bo‘yicha barcha zarur choralarni ko‘rish tavsiya etiladi.

Giyohvand moddalar savdosining global internet tarmog‘i orqali amalga oshirilayotgan o‘ziga xos xususiyati telekommunikatsiya va aloqaning sun‘iy yo‘ldosh tarmoqlari orqali amalga oshirilishi, shu munosabat bilan bunday jinoyatlar turli mamlakatlarni qamrab olgan holda uzoq muddat davomida sodir etilmoqda. Shu bilan birga, ushbu jinoyatlarni tergov qilish ko‘p oylar davom etishi mumkin, bu jinoyatchiga boshqa jinoyatlarni yashirishga yordam beradi. Ta’kidlash joizki, bunday jinoyatlarning samarali ochilishiga ko‘pincha sub’ektiv omillar (huquqni muhofaza qilish organlari xodimlarida maxsus kompyuter bilimlarining yo‘qligi), ob’ektiv omillar (xalqaro huquqiy yordam tizimining yuqligi , turli davlatlar qonunchiligida giyohvandlikka turli hil qarashlar mavjudligi va hakazolar) . Huquqni muhofaza qiluvchi organlar internet tarmog‘ida sotilayotgan giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalarning qonunga xilof ravishda muomalasi bilan bog‘liq tergov harakatlarida asosiy e’tiborga molik jihati shuki bunda sotuvchi va haridor urtasida bo‘lib utgan yozishmalar, o‘zaro pul o‘tkazmalarini amalga oshirish uchun telefon raqamlari, pasport va boshqa ma’lumotlar aks etadi bu esa jinoyatni ochishga yordam beradi. Tergov harakatlari davomida giyohvandlik vositalari savdosi olib borilgan kompyuter texnikasini olib qo‘yish e’tiborga olinishi lozim. Tergov harakatini amalga oshirish joyiga yetib kelganida birinchi navbatta telefon va kompyuterlar yo‘qolmasligiga e’tibor qaratishimiz kerak.

Birinchiidan: giyohvand vositasi bilan qo‘lga tushgan shaxslarni elektron saytlari haqida ma’lumotlar olish ularning elektron login va parollarini olib. Saytlari orqali olib borilayotgan kiber jinoyatlarni ochishga yordam beradi.

Ikkinchiidan: holat yuzasidan shaxs hibsga olinadi, hamkorlik qilishdan bosh tortgan taqdirda, kompyuterdagi ma’lumotlar brauzerlariga kirish imkoniyati mavjud bo‘ladi (parollar

veb-brauzerlarda saqlanadi). Kompyuterni ekspertizaga berish orqali holat bo'yicha daliliy ahamiyatga ega bo'lgan kerakli ma'lumotlar olinadi.

Uchinchidan: holat yuzasidan shaxs hibsga olinganda, hamkorlik qilishdan bash tartgan taqdirda uning shaxsiy ma'lumotlarga kirish mumkin bo'lmagan taqdirda maxfiy ma'lumotlarni yo'qotgan yoki esdan chiqargan taqdirda ham, shunday qilib, provayderlar va server egalari bilan faqat sud qarori bilan zarur ma'lumot olish mumkin. Biroq bu holatda hech kim provayderlar va server egasida bunday ma'lumotlarni uchirib tashlaginini yoki yo'q qilganligini isbotlay olmaydi.

Holat bo'yicha jinoyat prosessual kodeks talablariga ko'ra ushlab turilgan shaxsga advokatga yoki yaqin qarindoshiga telefon qilish yoki xabar berish, himoyachiga ega bo'lish, ko'rsatuvlar berishni rad etishga bo'lgan protsessual huquqlardan foydalanishi giyohvand jinoyatchilikni istisno etadi va boshqa jinoyatchi sheriklar yoki dalillarni berkitishga olib keladi. Bundan tashqari

Birinchidan: bu masofadan foydalanish orqali manfaatdor shaxslarning barcha daliliy axborotlarni tezkor olib tashlashi mumkin, hech qanday ma'lumotlarni saqlashning imkoniyati bo'lmasligi bilan bog'liq. Ishga oid ma'lumotlar yo'q qilinadi. Bu yerda eng muommoli vaziyat server egalari huquqni muhofaza qilish organlari bilan faol hamkorlik qilmaydi, yoki so'rovlarga to'g'ridan-to'g'ri javob bermaydi yoki so'ralgan ma'lumotlarni saqlash uchun texnik imkoniyat yo'q. BMT va INCB darajasida jinoyatlarni muvaffaqiyatli tergov qilish uchun umumiy tavsiyalar ishlab chiqilgan. Shunday qilib, ayniqsa, muvaffaqiyatli tergov intruziv usullardan foydalanish huquqini beruvchi qonuniy shartlar mavjudligiga bog'liq (masalan, aloqalarni, shu jumladan elektron pochta ushlab, tekshirish) Birlashgan Millatlar Tashkilotining Narkotiklarga qarshi kurash va jinoyatchilikning oldini olish bo'yicha xalqaro dasturi giyohvand moddalarni ishlab chiqarish, ularning savdosi va noqonuniy aylanuvini taqiqlovchi "Giyohvandlik jinoyatlarini jazolash to'g'risida" gi namunaviy qonunni o'z ichiga oladi. BMT Dasturiga muvofiq ushbu normani joriy etish giyohvandlikni noqonuniy aylanishi maqsadida foydalanilayotgan

Internet tarmoqlarni globalashtirish va rivojlantirish bilan bog'liqdir. AQSh jinoyatchilik qonunchiligidagi hujjatlariga muvofiq, Internet tarmog'idan foydalanish ayrim narkotik jinoyatlarning malakalashni o'z ichiga oladi. Bu ham kiber jinoyatchilikka qarshi qo'llaniladi.

Bugungi kunga qadar Xitoy provinsasidagi shtat, viloyatlar, shaharlar va tumanlararo giyohvandlikka qarshi kurash bo'yicha o'quv tizimi bazalari shakllantirilgan. Xitoyning giyohvandlikka qarshi veb-sayti kuniga o'rtacha 7 milliondan ortiq inson foydalanadi va WeChat mobil ilovasi 4,4 million obunachiga ega.

AQSh, Xitoy, Chexiya va Niderlandiyaning giyohvand moddalarni targ'ib qilish bo'yicha jinoiy javobgarlik to'g'risidagi tajribasi mamlakatimiz jinoyat qonunchiligida ham qo'llanilishi mumkin, chunki u giyohvand moddalarni targ'ib qilish uchun ishlatiladigan Internet tarmog'idagi sayt egalari jinoiy javobgarligini oshirish uchun huquqiy mexanizm yaratadi, chunki amaliyot shuni ko'rsatadiki, provayder darajasida saytlarga kirishni yopish ularning ishini to'xtatishni kafolatlamaydi. Giyohvand moddalarni targ'ib qilish va ularni

iste'mol qilish o'rtasidagi asosiy farq propagandaning nomutanosib tabiati hisoblanadi. Biroq, bu mulk nafaqat ijtimoiy xavfni kuchaytiradi, chunki propaganda giyohvandlar sonini kengaytirishga, Internet tarmog'ining axborot maydonida giyohvandlik bo'yicha ma'lumotlarni shakllantirishga yordam beradi. Aslida, internetda giyohvandlik moddalarni targ'ib qilish, global tarmoqning barcha foydalanuvchilariga tarqatish asosiy vazifasi hisoblanadi.

Kiber jinoyatchilik-virtual makonda (kibernetika) har qanday jinoiy faoliyat. Ba'zi kiber jinoyatlar kompyuterlarga yoki boshqa qurilmalarga to'g'ridan-to'g'ri hujumlarni amalga oshiradi.

Boshqa kiber jinoyatlarda kompyuterlar kiber jinoyatchilar tomonidan zararli dasturiy ta'minot kodlarini tarqatish, noqonuniy ma'lumot olish, firibgarlik maqsadida shaxsiy ma'lumotlarni o'g'irlash uchun ishlatiladi.

Shunday qilib, kiber jinoyatlar jinoyat komponenti sifatida kiber-kosmosda (Internet yoki boshqa kompyuter tarmog'idan foydalangan holda) sodir etilgan jinoyatdir.

Kiber jinoyatlarning quyidagi ikkita toifasi mavjud:

- zo'ravonlik yoki boshqa potentsial xavfli (jismoniy zo'ravonlik, kiberkriminologiya, bolalar pornografiyasi, kiber-ekstremizm, kiber-terrorizm tahdidi);

- zo'ravonlik ishlatilmaydigan jinoyatlar (kibernetika, kiberfoydalanish, internetda fohishabozlik xizmatlarini reklama qilish, Internet tarmog'idan foydalangan holda giyohvand moddalarni noqonuniy aylanishi, internetda qimor o'ynash, elektron ko'chirish orqali pul yuvish, buzg'unchi kiber jinoyatlari va boshqa kiber jinoyatlar).

O'zbekiston Respublikasida giyohvand moddalarning noqonuniy aylanishi yildanyilga kengayib, yangi shakllarni o'zgartirib, zamonga moslashib bormoqda. Shuni ta'kidlash kerakki, giyohvand moddalar, psixotrop va kuchli ta'sir qiluvchi moddalarni tarqatish uchun Global Internet tarmog'i tobora ko'proq foydalanilmoqda. Bugungi kunda maxsus yaratilgan saytlar va yoshlar orasida mashhur ijtimoiy tarmoqlar mashhurlikka erishmoqda.

Global Internet tarmog'i orqali giyohvand moddalarni tarqatish bo'yicha tergov harakatlari usuli va shaxsiyati bilan bog'liq o'ziga xos xususiyatlarga ega.

Bunday jinoyatlarni tergov qilishda Internet tarmog'i orqali amalga oshiriladigan giyohvand moddalarning noqonuniy aylanishi bilan bog'liq jinoyatlar, asosan, giyohvand moddalar, psixotrop va kuchli ta'sir qiluvchi moddalar, shuningdek, chekish aralashmalari bo'yicha voyaga yetmagan shaxslar tomonidan sodir etilganligini hisobga olish kerak. Internet orqali giyohvand moddalar va kuchli ta'sir qiluvchi moddalar tarqalishi, mushak massasining keskin o'sishi va sport yutuqlarini yaxshilash uchun qo'llanilayotgani tez-tez uchraydi.

Tegishli voyaga yetmagan shaxslarni va "odatiy turdagi giyohvand moddalar" bilan bog'liq jinoyatlarni aniqlashda tergovchiga global Internet tarmog'i orqali giyohvand moddalarni sotib olish usullari aniqlash uchun barcha zarur choralarni ko'rish tavsiya etiladi.

Global Internet tarmog'i orqali sodir etilgan giyohvand moddalarning noqonuniy aylanmasining o'ziga xos xususiyati telekommunikatsiya va aloqa sun'iy yo'ldosh tarmoqlaridan foydalanishdir, shuning uchun bunday jinoyatlar turli davlatlarni qamrab olgan holda ancha masofadan turib amalga oshiriladi. Shu bilan birga, ushbu jinoyatlarni tergov

20-Mart, 2026-yil

qilish ko'p oylar davom etishi mumkin, bu esa jinoyatchiga qarshi qilingan choralarni ogohlantirish imkoniyatini beradi.

Shuni ta'kidlash kerakki, amalda bunday jinoyatlarni samarali tarzda oshkor qilish ko'pincha sub'ektiv omillar (huquqni muhofaza qilish organlari xodimlari, maxsus kompyuter bilimi yo'qligi) va ob'ektiv omillar (xalqaro huquqiy yordam tizimining sustligi, qonunchilikning nomutanosibligi, shuningdek, turli mamlakatlardagi ayrim moddalar tarqalishining jinoyatchiligini baholashga qonuniy yondashuvning nomuvofiqligi) bilan to'sqinlik qiladi.

Internet orqali tarqatiladigan giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalarning noqonuniy aylanishi bilan bog'liq jinoyatlarni tergov qilishda giyohvand moddalarni, psixotrop yoki kuchli ta'sir qiluvchi moddalarni sotib olish yoki sotish niyatining aks ettiruvchi ma'lumotlar asosi hisoblanadi, chunki u bevosita sotuvchi bilan xaridorning yozishmalari, telefon raqamlari va pul o'tkazmalarini amalga oshirish uchun pasport va boshqa ma'lumotlar, giyohvand moddalarni tarqatish yoki sotib olish niyatining yo'nalishini tavsiflovchi Internet orqali tarqalgan boshqa ma'lumotlar kiradi.

Tergov harakatini amalga oshirish joyiga etib kelganida birinchi navbatta telefon va kompyuterlar yo'qolmasligiga e'tibor qaratish kerak. Yana shuni ta'kidlab o'tish kerakki.

Birinchidan: giyohvand vositasi bilan qo'lga tushgan shaxslarni elektron saytlari haqida ma'lumotlar olish ularning elektron login va parollarini olib. Saytlari orqali olib borilayotgan kiber jinoyatlarni ochishga yordam beradi.

Ikkinchidan: holat yuzasidan shaxs hibsga olinadi, hamkorlik qilishdan bosh tortgan taqdirda, kompyuterdagi ma'lumotlar brauzerlariga kirish imkoniyati mavjud bo'ladi (parollar veb-brauzerlarda saqlanadi). Kompyuterni ekspertizaga berish orqali holat bo'yicha daliliy ahamiyatga ega bo'lgan kerakli ma'lumotlar olinadi.

Uchinchidan: holat yuzasidan shaxs hibsga olinganda, hamkorlik qilishdan bosh tartgan taqdirda uning shaxsiy ma'lumotlarga kirish mumkin bo'lmagan taqdirda maxfiy ma'lumotlarni yo'qotgan yoki esdan chiqargan taqdirda ham, shunday qilib, provayderlar va server egalari bilan faqat sud qarori bilan zarur ma'lumot olish mumkin. Biroq bu holatda hech kim provayderlar va server egasida bunday ma'lumotlarni uchirib tashlaginini yoki yo'q qilganligini isbotlay olmaydi. Holat bo'yicha jinoyat prosesual kodeks talablariga ko'ra ushlab turilgan shaxs advokatga yoki yaqin qarindoshiga telefon qilish yoki habar berish, himoyachiga ega bo'lish, ko'rsatuvlar berishni rad etishga bo'lgan prosesual huquqlardan foydalanishi giyohvand jinoyatchilikni istisno etadi va boshqa jinoyatchi sheriklar yoki dalillarni berkitishga olib keladi. Bundan tashqari

Birinchidan: bu masofadan foydalanish orqali manfaatdor shaxslarning barcha daliliy axborotlarni tezkor olib tashlashi mumkin, hech qanday ma'lumotlarni saqlashning imkoniyati bo'lmasligi bilan bog'liq. Ishga oid ma'lumotlar yo'q qilinadi. Bu yerda eng muommoli vaziyat server egalari huquqni muhofaza qilish organlari bilan faol hamkorlik qilmaydi, yoki so'rovlarga to'g'ridan-to'g'ri javob bermaydi yoki so'ralgan ma'lumotlarni saqlash uchun texnik imkoniyat bo'lmaydi.

20-Mart, 2026-yil

Xususan, server egalari huquqni muhofaza qilish organlari bilan juda faol hamkorlik qilmaydilar, yoki so'rovlarni e'tiborsiz qoldiradilar yoki so'ralgan ma'lumotlarni saqlashning texnik imkoniyati yo'qligiga murojaat qiladilar. . BMT va INCB darajasida jinoyatlarni muvaffaqiyatli tergov qilish uchun umumiy tavsiyalar ishlab chiqilgan. Shunday qilib, ayniqsa, muvaffaqiyatli tergov intruziv usullardan foydalanish huquqini beruvchi qonuniy shartlar mavjudligiga bog'liq (masalan, aloqalarni, shu jumladan elektron pochmani ushlab, tekshirish) Birlashgan Millatlar Tashkilotining Narkotiklarga qarshi kurash va jinoyatchilikning oldini olish bo'yicha xalqaro dasturi giyohvand moddalarni ishlab chiqarish, ularning savdosi va noqonuniy iste'molini yengillashtirish yoki rag'batlantirish uchun kompyuter ma'lumotlari almashinuvi tarmoqlaridan foydalanishni taqiqlovchi

"Giyohvandlik jinoyatlarini jazolash to'g'risida" gi namunaviy qonunni o'z ichiga oladi. BMT dasturiga ko'ra, ushbu me'yorni joriy etish globallashtirish va Internet kabi tarmoqlarni rivojlantirish bilan bog'liq bo'lib, ulardan foydalanish giyohvand moddalarni noqonuniy aylanishini oldini olish uchun amalga oshiriladi. AQSh jinoyatchilik qonunchiligidagi hujjatlariga muvofiq, Internet tarmog'idan foydalanish ayrim narkotik jinoyatlarning malakalashni o'z ichiga oladi. Bu ham kiber jinoyatchilikka qarshi qo'llaniladi. Shunday qilib, AQShning qonunlari to'plamiga ko'ra, jinoyat sodir etilganlar, masalan, Internet orqali giyohvand moddalarni sotish, nazorat ostida moddalarni Internet orqali tarqatish, sotish uchun e'lon joylashtirish yoki boshqalar uchun jazo belgilangan. AQShda jinoyat sodir etishda reklamadan foydalanish alohida bo'linga bag'ishlangan bo'lib, unda internetdan alohida xususiyat sifatida foydalaniladi. Shu bilan birga, AQSh qonunlari doirasida reklamaning maqsadi - nazorat ostida moddalarni olish, sotib olish yoki tarqatish noqonuniy ravishda qidirish yoki taklif qilishdir. Chexiya Respublikasining jinoyat kodeksida davlat kompyuter tarmoqlaridan foydalanish, shu jumladan Internet, giyohvandlik tarqalishidan iborat bo'lgan harakatni amalga oshirishda jinoyatni malakalaydi.

Niderlandiyadagi jinoyat qonunchiligi giyohvand moddalarni targ'ib qilish uchun javobgarlikni o'z zimmasiga oladi (Rossiya qonunchiligiga muvofiq, tashviqot ma'muriy jinoyatdir).

Internet tarmog'idan foydalangan holda amalga oshirilgan giyohvand moddalarni noqonuniy tarqatish va targ'ib qilish bo'yicha ilgari berilgan ma'lumotlar jinoyat-huquqiy vositalar bilan ularga qarshi turish zarurligini ko'rsatadi, bu esa bunday xatti-harakatlarni sodir etish jinoyat qilish usulini yuzaga keltiradi. Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda, bizning fikrimizcha, provayderlar va server egalari zarur axborotni saqlab qolish uchun texnik imkoniyatni ta'minlash bo'yicha qonuniy majburiyatini mustahkamlash zarur. Huquqni muhofaza qiluvchi organlarning ishi bo'yicha dalillarning asosini tashkil etadigan va ma'lum bir muddat davomida operativ xususiyatga ega bo'lgan barcha kerakli ma'lumotlarning saqlanishini talab qilish imkoniyati sud tomonidan belgilanadi.

REFERENCES:

1. Vehov. V. B. elektron malumotlar va vositalaridan foydalangan holda birgalikda tuzilgan «jinoyatlarni tergov qilishning o'ziga xos xususiyatlari»: Volgograd: O'zgartirish, 1998. saytda
2. Jinoyatlarni tergov qilish. Jinoiy Adliya tizimini baholash bo'yicha qo'llanma «Birlashgan Millatlar tashkilotining giyohvand moddalar va jinoyatchilikka qarshi kurashish» bo'yicha boshqarmasi rasmiy sayti. http://www.unodc.org/documents/russia/Reports/10-52547_1_Crime_investigation_3_Rus.pdf
3. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Xalqaro Giyohvand Moddalarni Nazorat Qilish qo'mitasi UNODC.ORG: BMTning giyohvand moddalar va jinoyatchilik bo'yicha boshqarmasi. 2016. https://www.unodc.org/pdf/lap_civil-modleg-drug-trafficking-fr-pdf.
4. Sarlavha 21 Amerika Qo'shma Shtatlari Code (USC) nazorat moddalar Act. URL: <http://www.deadiversion.usdoj.gov/21cfr/21usc>.
5. Chexiya Respublikasi jinoyat kodeksi. <http://www.ejtn.eu/Page-Files/6533/Criminal%20Code%20of%20the%20Czech%20Republic.pdf>.
6. Opiumwet // OVERHEID.NL: Niderlandiyadagi barcha davlat tashkilotlarining axborot va xizmatlari sayti. Niderlandiya. 2016. http://wetten-overheid-nl/-BWBR0001941/2008-12-01_Opschrift.
7. Opiumwet (2015A003) / / OVERHEID.NL: Niderlandiyadagi barcha davlat tashkilotlarining axborot va xizmatlari sayti. Niderlandiya. 2016 <https://www.om.nl/-organisatie/beleidsregels/overzicht0/algemeen/@88338/aanwijzingopiumwet-0>.